

“Diversitat sexual i de gènere”

Document d’aprofundiment

Elaborat per Miquel Missé

Programa Barcelona Aula Mòbil

Curs 2016-2017

Introducció

Aquest document té com a objectiu aprofundir en la perspectiva de la **diversitat sexual i de gènere** i s'adreça al professorat participant al **Programa Barcelona Aula Mòbil** de l'Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona, aquest curs amb el suport de la Direcció de Feminismes i LGTBI de l'Àrea municipal de Drets de Ciutadania, Participació i Transparència. El document s'estructura en dos apartats: una **aproximació teòrica** a aquesta perspectiva i un llistat de **recursos** per a obtenir més informació tant pràctica com teòrica.

▪ Aproximació teòrica

L'adolescència és una etapa vital en la que es fan molt evidents les tensions amb les expectatives en relació al cos, al gènere i a la sexualitat que viuen els i les joves. De fet, els centres educatius són l'escenari de molts d'aquests episodis que tenen alhora un fort impacte en l'autoestima, les dinàmiques de grup-classe, els vincles d'amistat i les relacions sexoafectives. D'altra banda, les qüestions de sexualitat i gènere en la vida dels centres educatius han estat tradicionalment considerades qüestions menors o únicament relacionades amb el col·lectiu de gais, lesbianes, bisexuals i trans (LGTB). El que observem però és que molts dels conflictes que es donen a l'aula o entre els i les joves estan fortament travessats per les pressions socials entorn el gènere i la sexualitat. Per exemple, la homofòbia és una forma de violència que s'exerceix en vers els nois independentment del seu desig sexual. Per tot això, cal formar-se en aquesta perspectiva per millorar la interpretació que fem d'aquestes situacions de conflicte, les seves causes i les seves possibles mediacions.

El concepte de diversitat sexual i de gènere s'emmarca en una perspectiva teòrica que vol anar més enllà del col·lectiu LGTB i oferir una mirada més global de la sexualitat i el gènere que no només comprèn aquest col·lectiu sinó el conjunt de la ciutadania. I és perquè la visibilitat i la promoció de la diversitat no suposen guanys exclusius pel col·lectiu LGTB sinó valors que beneficien al conjunt de la població (per exemple, beneficien a la majoria heterosexual).

En aquest sentit, la perspectiva de la diversitat sexual i de gènere és un enfocament que es basa en la perspectiva feminista i en la perspectiva LGTB. A continuació s'expliquen un conjunt de conceptes claus per abordar aquesta qüestió.

CONCEPTES

El **sexe** és la categoria que defineix les característiques sexuals primàries i secundàries del nostre cos. La biologia ha classificat tradicionalment els cossos entre les categories de mascle i femella però no tots els cossos poden encasellar-se en aquestes dues categories. Les persones que neixen en cossos que escapen a aquesta lògica binària es denominen **persones intersexuals**.

El **gènere** és el conjunt d'actituds, rols, comportaments i valors que s'associen a la masculinitat o la feminitat segons els nostres codis socials i culturals. A continuació mostrem un quadre molt sintètic per exemplificar els principals comportaments i valors associats a cada gènere segons les nostres normes socials.

Masculinitat	Feminitat
Espai públic	Espai privat
Independència	Dependència
Agressivitat	Delicadesa
Valentia	Fragilitat
Competitivitat	Cura
No expressió de sentiments	Sensibilitat
Impulsivitat	Tasques domèstiques
Importància del sexe	Cura de la imatge
Passotisme	Cotillejar
Esports	Esfer rancoroses

Font: Elaboració pròpia a partir del manual *Chicos y chicas en relación: Materiales de coeducación y masculinidad para la educación secundaria* (Compairé (coord.), Abril i Salcedo, 2011)

Podem distingir dues dimensions del gènere. En primer lloc la **identitat**, que és el gènere amb el qual una persona s'identifica. En segon lloc, l'**expressió** de gènere, que es refereix als comportaments, rols, vestimenta, aficions i gestualitat d'una persona. No s'ha de confondre expressió de gènere amb identitat de gènere. Aquesta última fa referència al gènere amb el qual una persona se sent identificada, i no sempre té per què coincidir amb l'expressió de gènere. Per exemple: el cantant Falete és una persona amb una expressió de gènere molt femenina però amb una identitat de gènere d'home, atès que s'identifica com a tal.

Les persones que tenen una identitat de gènere diferent a la que se'ls va ser assignada al néixer són les **persones trans** (terme paraigua que agrupa les persones transsexuals i transgènere).

Les **expressions de gènere** diverses són les que expressen els nens que no reproduïxen la masculinitat o les nenes que no reproduïxen la feminitat en el sentit tradicional. Aquestes realitats han rebut diverses etiquetes: nens i nenes amb gèneres no normatius, amb gèneres variants, amb gèneres fluids i amb expressions de gènere diverses, que és la categoria que nosaltres adoptem. Sovint, una expressió de gènere no normativa s'associa al fet que la persona és homosexual o transsexual, però no té per què estar relacionat. El que sí té a veure amb l'expressió de gènere és el **travestisme** donat que no té a veure amb la identitat sinó amb l'estètica i la performance.

El comportament masculí en les persones nascudes en cos d'home o el comportament femení en les persones nascudes en cos de dona no tenen la seva arrel en la biologia sinó que formen part d'un entramat més complex en el que l'entorn social i cultural així com els models d'aprenentatge juguen un paper clau. Per això, és freqüent que ens trobem amb nens o nois adolescents que presenten comportaments que surten del marc de la masculinitat tradicional i amb nenes o noies adolescents que es surten de la feminitat tradicional. Aquests comportaments no serien problemàtics si no es donessin en un entorn social que s'organitza de forma binària i dicotòmica en què s'atribueix uns comportaments determinats a homes i dones i es castiguen aquells que s'allunyen d'aquestes normatives.

L'orientació o preferència sexual té a veure amb l'objecte de desig (**heterosexual, bisexual o homosexual**). És important tenir clar que la orientació sexual no té relació amb l'expressió de gènere i de fet la idea de que els gais són femenins i les lesbianes masculines és un estereotip que genera molta confusió als i les joves que estan intentant ubicar-se en relació a la seva sexualitat.

EL SISTEMA DE GÈNERE EN 4 PASSES

El nostre sistema social estableix una superioritat dels homes sobre les dones. Per poder establir aquesta desigualtat emprà diversos mecanismes per legitimar i justificar aquesta forma d'organització social. El concepte de **sexisme** fa referència al conjunt d'aquests mecanismes que regulen i controlen el comportament d'homes i dones assignant als homes l'esfera del productiu i de la provisió de la riquesa i a les dones l'espai reproductiu i de la cura de les persones. L'esfera pública a la qual s'assigna als homes té molt més gran reconeixement i prestigi social que l'esfera privada a la qual es relega a les dones. Per tot això, diem que les dones es troben en una situació de desigualtat.

Podríem dir que el sistema de gènere és un gran edifici que se sosté sobre un conjunt de normes i assumpcions culturals que el fan possible. Aquests mandats socials es poden descriure principalment en quatre nivells: el **binarisme sexual**, la **naturalització de l'expressió i de la identitat de gènere**, l'**heterosexisme** i la **dominació masculina**.

EXCLUSIONS

Quan trenquem algun dels mandats de sexe, gènere, sexualitat o jerarquia, rebem un càstig social que forma part del mateix engranatge de reproducció del sistema de gènere. Més enllà de les dones, hi ha altres persones que pateixen de forma directa violències de gènere. A continuació es sintetitza la situació de cada un d'aquests grups socials *exclusos*: joves intersexuals, joves trans, nois femenins, noies masculines, joves gais, lesbianes i bisexuals.

- **Joves amb un cos amb característiques sexuals ambigües** (per exemple, un noi amb una ginecomàstia, és a dir, la glàndula mamària desenvolupada, o una noia amb molt borboll facial a la cara a causa d'alts nivells de testosterona).
- **Joves que no se senten identificades amb el gènere assignat** i ho fan visible ja sigui a través del llenguatge (referir-se a si mateixos en el gènere amb el qual s'identifiquen, o fer ús d'un nom diferent al legal), a través del seu aparença externa (roba o pentinats assignats al seu gènere contrari).
- **Joves que tot i estar conformes amb el seu gènere assignat, tenen comportaments i actituds que estan associades al seu gènere contrari**. En aquest sentit, cal veure que els nois femenins són reprimits més durament per part de l'entorn que les noies masculines. Sota aquest perfil caben una multiplicitat de perfils possibles: nois que tenen aficions, estètiques, gestualitats i/o comportaments considerats femenins i noies amb aficions, estètiques, gestualitats i/o comportaments masculins. Exemples: nois que realitzen activitats artístiques, nois que visibilitzen emocions associades a la feminitat (fragilitat, tristesa, timidesa), noies que realitzen activitats o tenen actituds associades a la masculinitat (esports bruscos, actituds agressives).
- **Joves que expressen el seu desig cap a persones del seu mateix sexe o cap a ambdós sexes**, és a dir, gais, lesbianes i bisexuals.

▪ Recursos

ESTUDIS I ASSAJOS

Agustín Ruiz, S. (2009) *Diversidad sexual en las aulas. Evitar el bullying o acoso homofóbico*.

Badajoz: Fundación Triangulo Extremadura.

CIMOP (2011) *Sondeo de opinión: Jóvenes y diversidad sexual*. Madrid: INJUVE.

Coll-Planas, G. y Vidal, M. (2013) *Dibujando el género*. Barcelona-Madrid: EGALES.

Coll-Planas, G. (2010) *La voluntad y el deseo. La construcción social del género y la sexualidad: el caso de gays, lesbianas y trans*. Barcelona-Madrid: Editorial EGALES.

Coll-Planas, G, Bustamante, G. i Missé, M. (2009). *Transitant per les fronteres del gènere: Estratègies i aportacions de joves trans, lesbianes i gais*.

Barcelona: Secretaria de Joventut- Generalitat de Catalunya

Fausto-Serling, A. (2006) *Cuerpos sexuados*. Madrid: MELUSINA.

Generelo, J, Pichardo, J. I. i Galofré G. (2008) *Adolescencia y sexualidades minoritarias. Voces desde la exclusión*. Jaén: Alcalá Grupo Editorial.

Green, F.J. i Friedman, M. (2015) *Buscando el final del arcoiris. Una exploración de las prácticas de crianza desde la fluidez de genero*. Barcelona: Editorial Bellaterra.

Missé, M. (2013) *Transexualidades. Otras miradas posibles*. Barcelona-Madrid: EGALES.

Platero, R.L. y Gómez, E. (2008) *Herramientas para combatir el bullying homofóbico*. Madrid: Editorial Talasa.

RECURSOS AMB DINÀMIQUES PRÀCTIQUES

Escola Lliure EL SOL (2011) *El sexe de l'Àngels. Recursos per a l'educació amb perspectiva de gènere i LGTB (lesbiana, gai, transexual, bisexual)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

Platero, R.L. (2014), *Trans*exualidades. Acompañamiento, factores de salud y recursos educativos*. Barcelona: Editorial Bellaterra.

Sánchez, M. (2009) *Cómo educar en la diversidad afectivo-sexual en los centros educativos. Orientaciones prácticas para la ESO*. Madrid: Editorial Catarata.

Sanchis, R. (2012) *Karícies. Com. Però aquets llibre no anava de sexe?* Valencia: Edicions 96.

WEBS AMB RECURSOS

- Dibujant el gènere: www.dibgen.com
- Blog de Karícies de Rosa Sanchis: www.karicies.com
- Families Lesbianes i Gais <http://www.familieslg.org/familieslgtb/bibliografia/>
- Associació Candela <http://candela.cat/recursos/>
- Espai de famílies de persones trans <http://transfamilia.org/recursos/>
- Associació de Mares i Pares de persones LGTB de Catalunya <http://www.ampgil.org/ca/>
- Federación Estatal de Lesbianas, Gays, Transexuales y Bisexuales: <http://www.felgtb.org/temas/educacion/documentacion>
- Inclou: Gais i Lesbianes en l'educació <https://inclou.wordpress.com/>
- Projecte Oasis: Colonies per a adolescents LGTB: <https://oasislgtb.wordpress.com/>